

NİGÂR HANIM'IN “FERYÂD” ADLI GAZELİNE YAZILAN NAZİRELER

Hiclâl DEMİR¹

ÖZ

Nazirecilik, Klasik Türk edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren görülen bir gelenektir. Şairler, beğendikleri bir şiirle aynı vezin, kafiye/redif ve edada şiir söyleyerek bazen daha iyisini yazma iddialarını ortaya koymuşlar, bazen üstad şairlere olan beğenilerini göstermişler, bazen de nazirenin hazır kalıplarından yararlanmışlardır. Nazire geleneği, Tanzimatla başlayan yenileşme döneminde de devam etmiş, Encümen-i Şuara şairleri, Klasik edebiyatın üstad şairlerine nazireler yazmayı sürdürmüşlerdir. Çok yönlü bir eğitim alarak Doğu ve Batı kültürlerine hâkim olan ve küçük yaştan itibaren şiir yazan Nigâr Hanım'ın ilk şiir kitabı *Efsûs* 1887'de yayımlanınca Hayret Efendi, kitaba yönelik takdirlerini içeren iki yazı yazar. Bu yazıların ilkinde *Efsûs*'ta yer alan “Feryâd” adlı gazele de yer vermiştir. Övgü dolu bu yazılardan sonra Nigâr Hanım'ın gazellerine özellikle de “Feryâd”a çok sayıda nazire yazılarak gazeteye gönderilir. Bu çalışmada, *Saadet* gazetesinde 1303 yılı içinde yayımlanan Nüzhet, Mehmed Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ ve Muallim Feyzî'ye ait bu nazirelerin yazı çevrimi yapılmış ve nazireler Klasik Türk edebiyatındaki nazirecilik geleneği bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Nigâr Hanım, *Efsûs*, “Feryâd”, *Saadet* gazetesi, nazire

THE NAZİRES WRITTEN FOR THE POETESS NİGÂR HANIM'S GAZELLE OF “FERYÂD”

ABSTRACT

Nazire is a tradition (based on imitating poems) seen in the early period of Classical Turkish literature. In the renewal period also, which began with Tanzimat, nazire tradition continued and the poets of Encümen-i Şuara has lasted writing nazires to Classical literature master poets. The first poetry book of Nigâr Hanım, who has a versatile education and who has a command of East and Western cultures and wrote poems from a young age; when *Efsûs* is published in 1887, Hayret Efendi writes two articles about his appreciation about her book. In the first of these writings, he has also given place to the gazelle named “Feryâd (Scream)” which is in *Efsûs*. After these glorious writings, the writings about Nigâr Hanım's gazelles were sent to the newspaper, especially to gazelle named “Feryâd”, with a large number of nazires. In this study, these nazires belonging to Nüzhet, Mehmed Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ and Muallim Feyzî, which were published in *Saadet* newspaper in 1303 and the nazires were evaluated in the context of the tradition of nazire in Classical Turkish Literature.

Keywords: Nigâr Hanım, *Efsûs*, “Feryâd”, *Saadet* newspaper, nazire

Giriş

Nigâr Hanım (1862-1918); kitapları, gazete yazıları ve entelektüel kişiliğiyle 19. asır Türk edebiyatının önemli simalarındandır. Babası 1848 Macar İhtilali sırasında Osmanlı Devleti'ne sığınıp ihtida eden Macar Osman Paşa'dır. Yüzbaşı olarak Osmanlı Ordusuna dâhil olmuş zaman içinde yükselerek “Paşa” unvanını almıştır. Uzun bir süre orduda

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
hiclaldemir@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9508-7879.

Received/Geliş: 19/12/2018 Accepted/Kabul: 15/04/2019, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Demir, H. (2020), “Nigâr Hanım'ın “Feryâd” Adlı Gazeline Yazılan Nazireler”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.73-83.

görev aldıktan sonra Mekteb-i Harbiyede Fransızca ve Almanca muallimliği yapmıştır. Annesi Emine Rifati Hanım, Keçecizade Fuat Paşa'nın mühürdarı Nuri Bey'in kızıdır.

Yaradılıştan gelen şairlik tabiatını Doğu ve Batı edebiyatından yaptığı okumalarla besleyen Nigâr Hanım, yaşadığı devrin de etkisiyle eski ile yeniye harmanlamıştır. Annesinden aldığı söylediği şairlik zevkinin temelinde Klasik edebiyat vardır. Ruşen Eşref'e verdiği mülakatta bunu şöyle dile getirir: “Diyebilirim ki ilk şairlik zevkini annemden almışım; çünkü annem, efendim, gayet çok şiir okurdu. Zavallı hasta olduğu zaman daima beytler okurdu” (Ünaydın, 1972, s. 22). Kendisinin de eski divanları okuduğunu belirtir ve Leyla Hanım, Şeref Hanım ve Esat Muhlis Paşa'nın adlarını özellikle anar (23-24). Nigâr Hanım, bildiği yabancı diller sayesinde Batı edebiyatını, özellikle Fransız edebiyatını yakından izlemiş, edebî birikimini Türk edebiyatı kadar Batı edebiyatını da okuyarak oluşturmuştur: “Hep eski divanları okurdum; daha doğrusu elimin altına ne geçerse okurdum. Bu benim âdetimdir. Bir taraftan da Hugo, Musset, Lamartine... Eskiler arasında beni en çok Fuzulî duygulandırır. Fuzulî, Fuzulî; hâlâ da bugün de Fuzulî... Ve Nedim. (...) Şeyh Galib'i de çok sevdim” (23). Daha sonra bu ilhamlarını yazı hâline getirdiğini belirten Nigâr Hanım, yazıp biriktirdiği eserlerini babasının teşviki ile kitap hâline getirir ve böylece ilk kitabı *Efsûs* yayımlanır (1887). Ardından diğer şiir kitapları *Efsûs (II. Kısım)* (1890), *Nirân* (1896), *Aks-i Sedâ* (1899) ve *Elhân-ı Vatan* (1916) yayımlanır. Fuat Köprülü 1924'te basılan bir yazısında “Eserlerinin kemmiyeti, bir kadın kalbinden koptuğunu gösteren samimiliği, geniş şöhreti ile” Nigâr Hanım'ın o zamana kadar yetişen kadın şairlerin en büyüğü olduğunu söyler (Köprülü'den aktaran Ay, 1934, s. 61).

“Basılan ilk kadın şiir kitabı” olan *Efsûs*'ta şair, içerik olarak yer yer Tanzimat edebiyatı etkisiyle şiirler yazsa da Klasik edebiyattan tamamen uzaklaşmamıştır. Kitapta yer alan “Feryâd” adlı gazel, devrinde çok meşhur olmuş ve bu gazele yazılan pek çok nazire *Saadet* gazetesinde yayımlanmıştır. Bu çalışmada, “Feryâd” a yazılan nazirelerin yazı çevrimi yapılacak ve bu nazireler, Klasik şiirimizdeki nazirecilik geleneği bağlamında değerlendirilecektir.

***Efsûs* ve “Feryâd”ın Şöhreti**

Efsûs'un ilk baskısı 1887 yılında yapılmıştır. Eserin başında, Allah'a hamd, Peygamber övgüsü ve devrin padişahına övgülerin yer aldığı “Tahmîd”, “Tasliye” ve “Takkîs” başlıklı üç kısa yazı vardır. Daha sonra 16 manzum, 5 mensur eser yer alır. *Efsûs*, bazı şiir ve düz yazıların ilavesiyle 1891'de ikinci kez basılmıştır.

Genel olarak bakıldığında *Efsûs*'ta eski ve yeni tarz şiirlerin bir arada olduğu görülür. “Münâcât”, “Na't” ve “Medhiye”, “Feryâd”, “Bir Gazel”, “Bir Şarkı” başlıklı şiirlerinde biçim ve içerik olarak Divan edebiyatı etkisi devam etmektedir.

Nigâr Hanım'ın *Efsûs*'ta yer alan ve yayımlandığı dönemde çok ilgi çeken “Feryâd” başlıklı gazeli şöyledir:

Feryâd²

Feryâd ki feryâdîma imdâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok

² *Saadet*, 29 Teşrinisani 1303 (11 Aralık 1887).

Te'sîr-i muhabbetle yıkılmış güzel ammâ
Virâne dili bir daha âbâd edecek yok
Kes varsa a'lâkan bana ey tâli'-i dünüm
Sen var iken 'âlemde beni yâd edecek yok
Hakkıyla bilir zâr gönül hâlet-i 'aşkı
Mâhirdir o fende anı üstâd edecek yok
Yâ Rab ne için zâr Nigârı şu cihânda
Nâ-şâd edecek çoksa da bir şâd edecek yok

Beş beyitten oluşan gazel, aruzun *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Şekil olarak -başlık dışında- Klasik şiirin özelliklerini taşıyan "Feryâd"; gönlü kırık, mutsuz bir kadının kaderinden ve kimsesizliğinden şikâyetini dile getirir. Hayal zenginliğinden ziyade samimiyetiyle insanın içine işleyen bu gazel, devrinde çok beğenilmiş ve *Saadet* gazetesinde bu gazele yedi nazire yazılmıştır.³

Klasik edebiyatın son demlerinin yaşandığı bu dönemde, bir gazele gazete sütunlarında bu kadar nazire yazılmasının sebebi nedir? Bu soruyu yanıtlayabilmek için öncelikle *Saadet* gazetesinden ve bu gazetenin "Kısm-ı Edebî" başlıklı bölümünden söz etmek gerekir.

Saadet gazetesi, İstanbul'da günlük olarak yayımlanan ve yöneticiliğini Mehmed Nuri'nin yaptığı dört sayfalık bir gazetedir. İlk sayısı 15 Kânunusani 1885'te çıkar. 6 Kânunuevvel 1896'ya kadar kesintisiz devam eder. Yaklaşık beş yıllık bir aradan sonra yine Mehmed Nuri'nin yönetiminde 29 Eylül 1900'den 13 Teşrinievvvel 1901'e kadar yayın hayatına devam eder (Aydın, 1999, s. 25). Gazetede başlangıçta fenni ve edebî konular dağıtık olarak yer alırken 34. nüshadan itibaren "Kısm-ı Fenni" ve 277. nüshadan itibaren "Kısm-ı Edebî" sütunları açılmıştır. Daha önce belirgin bir yazar kadrosu olmayan *Saadet*'e Muallim Naci'nin gelmesiyle gazetenin yazar kadrosu oluşmuş ve edebî verimlerin sayısı artmıştır (28-31). Muallim Naci 8 Kânunuevvel 1887'de gazeteden ayrılmış, onun yerine edebiyat sütunlarını Hayret Efendi idare etmeye başlamıştır (32).

Hayret Efendi *Saadet* gazetesinin edebî kısmını yönetmeye başladıktan sonra Nigâr Hanım'ın *Efsûs* adlı kitabı ile ilgili takdirlerini dile getiren bir yazı yazar ve eseri son derece müessir bulduğunu belirtir: "Hem fevkalâde mü'essir. Bir eser ki bu kadar mü'essir ola." Ve şöyle devam eder: "Her kelimesini okudukca içimizden efsûs kelimesinin ma'nâsını duyardık."⁴ Yazısında, Nigâr Hanım'ın *Efsûs*'a 'ön söz' mahiyetinde yazdığı "Arz-ı mâfi'z-zamîr"e ve "Feryâd" adlı gazeline yer veren Hayret Efendi, iki gün sonra "Yine *Efsûs*" başlıklı bir yazı daha yazar.⁵ Bu yazılar, devrin edebiyatçılarının ilgisini çeker ve "Feryâd" başta olmak üzere Nigâr Hanım'ın şiirlerine nazireler yazılır (Bekiroğlu, 2011, s. 272).

Klasik edebiyatın ilk dönemlerinden itibaren görülen nazire geleneği, şairlerin yetişmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Model alınan şiirle aynı vezin, kafiye ve edada şiir söylemek olarak tanımlanabilecek olan nazire, edebiyat dünyasına da bir hareketlilik

³ Nazan Bekiroğlu, *Şâir Nigâr Hanım* (Timaş Yayınları, İstanbul, 2008) adlı kitabında bu yedi nazireyi kimlerin yazdığını ve nazirelerin *Saadet* gazetesinin hangi sayısında yayımlandığını belirtmiştir (bkz. s. 272).

⁴ "Efsûs", *Saadet*, 29 Teşrinisani 1303 (11 Aralık 1887).

⁵ "Yine Efsûs", *Saadet*, 1 Kânunuevvel 1303 (13 Aralık 1887).

getirmiş, devrin şairlerinin en güzel nazireyi yazmak için gayret sarf etmesini sağlamıştır. M. Fatih Köksal, Klasik şiirdeki nazire geleneği üzerine yaptığı kapsamlı çalışmasında şairleri nazire yazmaya iten sebepleri belli başlıklarda toplamıştır. Bunlar; zemin şiiri geçme arzusu, meydan okumalara cevap verme ihtiyacı, üstad şairleri izlemek, dostluk nişanesi olarak nazireleşmek, genç şairleri teşvik ve nazirenin sağladığı imkânlardır (Köksal, 2018, s. 112-122). Şairler, daha iyisini ortaya koyabilmek düşüncesiyle bazen çağdaş bazen de yüzyıllar önce yaşamış üstad şairlerin şiirlerine nazireler yazmış, böylece kendi sınırlarını zorlarken geçmişle de bağ kurmuşlardır.

Nazire geleneği, Tanzimatla başlayan Batılılaşma sürecinde de varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde kendisine yöneltilen ağır eleştirilere rağmen Klasik edebiyat bir anda sona ermemiş, Encümen-i Şuara şairlerinin şiirleriyle ve gazetelerde zaman zaman yayımlanan eski tarz şiirlerle sesini duyurmaya çalışmıştır. Nitekim “Feryâd”ın *Saadet*’te yayımlanmasından sonra nazireler art arda gelir. Nazan Bekiroğlu bu nazireleri tespit etmiştir. “Feryâd” a nazire yazan şairler şunlardır: Mehmet Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ ve Muallim Feyzî. Ayrıca “Feryâd” ı Böyle Tahmîs Ediyorlar” başlığıyla imzasız bir de tahmîs yayımlanmıştır (Bekiroğlu, 2011, s. 272).

Saadet’te yayımlanan ilk nazire “Feryâd’a Nazîre” başlığını taşır. Nazan Bekiroğlu bu nazirenin Mehmed Esad’a ait olduğunu söyler.⁶ Ancak bundan sonraki nazireyi yazan Mehmed Esad, şiirine dair yaptığı açıklamada, bu nazireye nazire yazdığını belirtmiştir. Mehmed Esad’ın naziresinin başlığının “Feryâd’a İkinci Nazîre” olması bu nazirenin de ona ait olduğunu düşündürmüştür olmalıdır. Mahlas beytinde “Nüzhet” isminin geçmesi nedeniyle bu nazirenin Nüzhet’e ait olduğu tahmin edilmektedir. Şair, gazete yönetimine gönderdiği mektupta, “Feryâd” başlığıyla *Saadet*’te gördüğü eşsiz şiire pek parlak olmayan bir nazire yazdığını söyler. Bunun sebebi de “Feryâd”ın bütün parlak manaları kendinde toplamasıdır:

Cerîde-i ferîdelerinde (Feryâd) ser-levhasıyla gördüğüm bir eser-i bî-nazîri ‘âciz melekemle berâber tanzîre çabalayıp birkaç perîşân beyt yazarak takdîm eyledim. Gerçi nazîresi (Feryâd) gibi parlak degildir. Bunun sebebi de (Feryâd)’ın o zemînde ne kadar rengîn ve parlak elfâz u ma’ânî var ise cem’ olunarak tanzîm edilmiş olmasıdır. (*Saadet*, 5 Kânunuevvel 1303)

Nüzhet’in olduğu düşünülen nazire şöyledir:

“Feryâd” a Nazîre⁷

Hicrân demidir zâr-ı dili şâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok
Bir kalb-i hazîn ‘âlemi ma’ mûr eder ancak
Sad hayf o virâneyi âbâd edecek yok
Vâkıf benim ol sırrı su’âl etme hezâra
Âh-ı seherî nâleyi îcâd edecek yok

⁶ Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım*, s. 272.

⁷ *Saadet*, 5 Kânunuevvel 1303 (17 Aralık 1887).

Mahv etdi o meh cevri ile ümîd-i visâlin
Hülyâ ile şimden gerü feryâd edecek yok
Nüzhet ana giryân-ı dem-â-dem ki olursa
Ye's ile o bî-çârecigi yâd edecek yok

Bu nazireden sonra *Saadet*'te "Feryâd'a İkinci Nazîre" başlığıyla Mehmet Esad'ın naziresi yayımlanmıştır. M. Esad, 7 Kânunuevvel 1303'te (19 Aralık 1887) yayımlanan mektubunda nazireyi yazma sebebini de açıklamıştır. Bu açıklamada, bir zamanlar öğrencisi olduğu Hayret Efendi'nin *Saadet*'in Kısım-ı Edebî'sine nezaret ettiğini işittiğinden beri tahsilinin semeresini gösterme mecburiyeti hissettiğini belirtir ve daha önce yayımlanan "Feryâd'a Nazîre"ye nazire yazdığını söyler: "Cum'a ertesi günkü nüshada münderic olan (Feryâda Nazîre) 'unvânlı gazele nazîre olmak üzere inşâd etdiğim gazeli işte şu fikr-i terakkî-cüy-âneye binâen leffen takdîme mücâseret etdim."⁸ Bu nazire şöyledir:

"Feryâd" a İkinci Nazîre
Gül-bâng-ı figân-ı dile imdâd edecek yok
Bu kişver-i mihnetde beni şâd edecek yok
Ur tîşe-i gaddârımı ey çarh-ı sitemkâr
Feryâda tûvân kalmadı feryâd edecek yok
Ben meykede-i 'aşkda ser-mest-i belâyım
Bu hâlet-i dil-sûzdan âzâd edecek yok
Tutdumsa da düşmede yine tîşe-i 'aşkı
Bildim beni kim dehrde Ferhâd edecek yok
Püf-kerde olan şem'a-i ümîdimi **Es'ad**
Efsûs bu gam-hânede îkâd edecek yok

"Feryâd" a yazılan bir diğer nazire, "Muzaffer" imzasıyla yayımlanmıştır:

"Feryâd" a Nazîre⁹
Eyvâh ki âhım kadar îrâd edecek yok
Masrafına 'aşkımda benim dâd edecek yok
Âh olmasa bu sarsar-ı hasret bilirim ki
Hiç başka gönül bâğımı berbâd edecek yok
Kanmazsa eger hüzn-i dile mahkeme-i 'aşk
Bu hâl-i melâlim gibi işhâd edecek yok
Kim görse benim âyet-i 'aşkımda eder îmân
Lâkin o bütün gönlünü irşâd edecek yok
Zencîr-i gamın oldu mukayyed dil esîri
Tenşit ile mutlak anı âzâd edecek yok

Şair, gazetenin bu sayısında "Feryâd" ile birlikte Nigâr Hanım'ın bir gazeline daha nazire yazmıştır. Bu iki nazirenin sonuna *Saadet* başlığı altında Hayret Efendi yorum

⁸ *Saadet*, 7 Kânunuevvel 1303 (19 Aralık 1887). Bu ifadeden de bu nazirenin şairin ilk naziresi olduğu anlamı çıkmaktadır. Daha önce yayımlanan nazireye nazire yazdığını belirtmiştir.

⁹ *Saadet*, 10 Kânunuevvel 1303 (22 Aralık 1887).

yapmış, Nigâr Hanım'ın yaradılışının güzelliğine delalet eden bu iki nazireye benzer nazireler yazmak istediğini belirtmiştir: “Nâzıma-i mûmâ-ileyhânın cevdet-i tab'ına delâlet eden şu iki nazîrenin emsâl ü nazâ'irine dahi zafer-yâb olmak isteriz.”

N. Cevâd'in “Nazîre” başlıklı gazeli, 16 Kânunuevvel 1303'te (28 Aralık 1887) yayımlanmıştır. 12 beyitten oluşan nazire, diğer nazireler içinde en uzun olanıdır. “Feryâd”ın beş beyit olduğu düşünülürse ona yazılan nazirenin bu kadar uzun olması, şaire verdiği ilhamla ilişkilendirilebilir.

Nazîre¹⁰

Feryâd ki ‘aşk ehline bir dâd edecek yok
Efsûs ki sevdâda anı yâd edecek yok
 Bir secde-i tâ'atle o şîrîn-lebe mürsel
 Peyk-i dil esîr oldu da âzâd edecek yok
Derdâ meger ol râhda her şebnem-i didâr
Sad-mevc-i şerer-bâr imiş imdâd edecek yok
 Ey ‘aşk bu ifrât ile bî-tâb-ı ten etdin
 Feryâd ki şimden geri feryâd edecek yok
Ey şîr-i sevdâ gönül ey mûcib-i feryâd
Feryâd ki feryâdımı is'âd edecek yok
 Bir cild oluyor terceme-i nutk-ı hayâlim
 Bezminde o yârin anı îrâd edecek yok
Şeb-tâ-be-seher ‘aşkda pervâne-misâlim
Şem'-i emeli hayf ki îkâd edecek yok
 Ey subh-edâ bâd ile imdâda şitâb et
 Berbâd olan ahvâlimi berbâd edecek yok
Tugyân ile gabrâ-i ciger-rîz-i süveydâ
Virân ede gitdi tenim âbâd edecek yok
 Derdim ise gabrâ-i firâk içre hüveydâ
 Dermânına eczâ fakat i'dâd edecek yok
Me'mûl müdür dâd o bî-dâdda heyhât
Dâd etmege ol zâlîmi irşâd edecek yok
 Bîhûde Cevâd isteme feryâddan imdâd
 Cânânını feryâdına münkâd edecek yok

“Feryâd”a yazılan diğer bir nazire Hıfzî'ye aittir. Beş beyitten oluşan bu nazire 23 Kânunuevvel 1303'te (4 Ocak 1888) yayımlanmıştır.

Gazel¹¹

Feryâd ki efgânıma bir dâd edecek yok
Heyhât ki mahzûn dilimi şâd edecek yok
 Şâd olmagı arzû ediyorsun gönül ammâ
 Hayfâ ki cihânda seni bir şâd edecek yok
Baksın şu benim hâlîme ister ise şâhid

¹⁰ Saadet, 16 Kânunuevvel 1303 (28 Aralık 1887).

¹¹ Saadet, 23 Kânunuevvel 1303 (4 Ocak 1888).

Hâlim gibi 'âşıklığı işhâd edecek yok
Lutf eyler idi bilse eger derdimi ol şüh
Derdâ ki o dildârı da irşâd edecek yok
Yâr etmede agyâr ile ülfet yine **Hifzî**
Yan derdine sen derdine dermân edecek yok

Şiirin altında *Saadet* başlığıyla yapılan eleştiride, son mısradaki kafiye hatasına ve üçüncü beytin ikinci mısraındaki söyleyiş kusuruna dikkat çekilir: “ ‘Dermân’ı ‘dâd’a kâfiye ‘add etmege imkân olmadığı bedihîdir. Bir de hâl ‘aşkı mı işhâd edecek, yoksa aşka mı şehâdet edecek?’”

İsmail Safâ'nın yazdığı nazire “Bizim İsmail Safâ Efendinindir” sunumuyla verilmiştir:

Nigâr Hanım'ın Bir Gazeline Nazîre¹²
Bak! Böyle yanık bir gazel inşâd edecek yok
Mihnet-zede gönlüm gibi feryâd edecek yok
Vardır bana imdâd edecek var o da sensin
Yokdur bilirim başka bir imdâd edecek yok
Kendi kulunu başkası âzâd edemez yâ
Sen etmez isen bendeni âzâd edecek yok
Ben ağlıyorum sızlıyorum işte kederden
Handân edecek yok beni dil-şâd edecek yok
Ben derdimi saydım hele Yâ-Rabbî leke'l-hamd
Sandım ki benim derdimi ta'dâd edecek yok
Kalbim yıkılınca ararım zât-ı Halîlî
Bir Ka'beyi andan güzel âbâd edecek yok
Başdan çıkarır âdemi erbâb-ı dalâlet
Zâhid dimesin fikrimi ifsâd edecek yok
Vâ'iz! Bu sözün işte kerâmet gibi bir şey
Bak derde kerâmet sana isnâd edecek yok
Üstâdımı da kendine şâkird edecek var
Şâkirdini de kendine üstâd edecek yok
Bir şey'i tutar var iken i'dâm eder insân
Yâ Rab! Yok iken bir çöpü icâd edecek yok
..... (**Safâ!**) dogduguma nâdim olurum
Bilsem ki ölürsem de beni yâd edecek yok

Muallim Feyzî'nin “Gazel” başlığıyla yayımlanan naziresi şu şekilde sunulmuştur: Şâ'ir-i bedâyi'-âzmâ Mu'allim Feyzî Efendi Hazretlerinin mahsül-i tab'-ı feyyâzî olan bir gazel-i belîgi¹³:

Dil-haste-i 'aşkım beni dil-şâd edecek yok
Dil-şâd edecek nerde kalır yâd edecek yok
İ'mârına herkes koşuyor köhne cihânın

¹² *Saadet*, 18 Şubat 1303 (1 Mart 1888).

¹³ *Saadet*, 22 Şubat 1303 (5 Mart 1888).

Ammâ ne ‘aceb bir gönül âbâd edecek yok
Bin âlet-i i‘dâm oluyor dem-be-dem icâd
Bir âlet-i ihyâ neden icâd edecek yok
Her gûşede bir mürşid-i gümrâh var ammâ
Hak meslege bir sâliki irşâd edecek yok
Sûfiler için oldu cihân hân-kah-ı âbâd
‘Aşk ehline bir meykede bünyâd edecek yok
Paşa-yı Münifin kalemi olmasa derdim
Hâmem gibi rengin gazel inşâd edecek yok

Saadet gazetesinde “Feryâd”a, “Feryâd’ı Böyle Tahmîs Ediyorlar” başlığıyla imzasız bir de tahmîs yayımlanmıştır.¹⁴ (Bkz. EK). Nigâr Hanım’ın gazelinin ve ona yazılan nazirelerin özelliklerini şöyle tablolaştırabiliriz:

Şairi	Başlığı	Nazım şekli	Beyit sayısı	Basıldığı Tarih
Nigâr Hanım	Feryâd (zemin şiir)	gazel	5	29 Temmuz 1303 (10 Ağustos 1887) -Efsûs’un içinde-
Nüzhet	“Feryâd”a Nazîre	gazel	5	5 Kânunuevvel 1303 (17 Aralık 1887)
Mehmed Esad	“Feryâd”a İkinci Nazîre	gazel	5	7 Kânunuevvel 1303 (19 Aralık 1887)
Muzaffer	“Feryâd”a Nazîre	gazel	5	10 Kânunuevvel 1303 (22 Aralık 1887)
N. Cevâd	Nazîre	gazel	12	16 Kânunuevvel 1303 (28 Aralık 1887)
Hıfzî	Gazel	gazel	5	23 Kânunuevvel 1303 (4 Ocak 1888)
İsmail Safâ	Nigâr Hanım’ın Bir Gazeline Nazîre	gazel	11	18 Şubat 1303 (1 Mart 1888)
Muallim Feyzî	-----	gazel	6	22 Şubat 1303 (5 Mart 1888)

Nazire geleneğinde; zemin (model) şiirle nazire arasında vezin birliği, kafiye/redif birliği ve söyleyiş, anlam ve hayal benzerliğinin olması hususlarında fikir birliği vardır (Köksal, 2018, s. 37). Nigâr Hanım’ın zemin şiiri *mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün* vezniyle yazılmıştır. Nazire olarak yazılan gazellerin de aynı vezinle yazıldığı görülmektedir. Kafiye ve redif hususunda da şairler, model şiire bağlı kalmışlardır. Şekil olarak üzerinde durulması gereken bir husus da beyit sayılarıdır. Zemin şiir olan “Feryâd” 5 beyitlik bir gazeldir. Ona yazılan nazirelere bakıldığında 7 şiirin 4’ü, zemin şiir gibi 5

¹⁴ *Saadet*, 14 Kânunusani 1303 (26 Ocak 1888).

beyitten oluşur. Bir nazire, 6 beyittir. İsmail Safâ'nın naziresi 11, N. Cevâd'ın naziresi ise 12 beyittir. Nazirelerin, zemin şiirin beyit sayısının üzerine çıkmalarını, şairlerin hüner gösterme ve zemin şiiri geçme arzusuna bağlamak mümkündür. Ayrıca zemin şiirin, nazire yazan şaire verdiği ilhamın zenginliğinden de söz edilebilir.

Nigâr Hanım'ın gazeli ile ona yazılan nazireler, söyleyiş ve hayal bakımından karşılaştırıldığında genel olarak bir benzerlik söz konusudur. Zemin şiirdeki hayallerin nazirelerde de benzer kelimelerle ifade edildiği görülür. Ancak İsmail Safâ ve N. Cevâd'ın daha uzun yazmaları yeni hayaller bulmalarını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda bir karşılaştırma için, zemin şiir ile nazirelerin matla beyitleri incelendiğinde söz varlığı ve hayal bakımından benzerlikler dikkat çeker:

Nigâr Hanım	Feryâd ki feryâdîma imdâd edecek yok Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok
Nüzhet	Hicrân demidir zâr-ı dili şâd edecek yok Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok
Mehmed Esad	Gül-bâng-ı figân-ı dile imdâd edecek yok Bu kişver-i mihnetde beni şâd edecek yok
Muzaffer	Eyvâh ki âhım kadar îrâd edecek yok Masrafına 'aşkımda benim dâd edecek yok
N. Cevâd	Feryâd ki 'aşk ehline bir dâd edecek yok Efsûs ki sevdâda anı yâd edecek yok
Hıfzî	Feryâd ki efgânıma bir dâd edecek yok Heyhât ki mahzûn dilimi şâd edecek yok
İsmail Safâ	Bak! Böyle yanık bir gazel inşâd edecek yok Mihnet-zede gönlüm gibi feryâd edecek yok
Muallim Feyzî	Dil-haste-i 'aşkım beni dil-şâd edecek yok Dil-şâd edecek nerde kalır yâd edecek yok

Sonuç

Nigâr Hanım'ın ilk kitabı olan *Efsûs*, 1887'de yayımlanmış ve samimiyeti ile edebiyat çevrelerinin dikkatini çekmiştir. *Saadet* gazetesinin edebiyat sütunlarını idare eden Hayret Efendi, *Efsûs* için övgü dolu iki yazı yazmış, bu eserde yer alan "Feryâd" adlı gazeli alıntılanmıştır. Gazel, kısa sürede ilgi çekmiş ve Klasik edebiyat zevkiyle yetişmiş şairlerin "Feryâd"a yazdıkları yedi nazire birkaç ay içinde *Saadet* gazetesinde art arda yayımlanmıştır. Klasik edebiyatın son demlerini yaşadığı bu dönemde, bir gazele bu kadar nazire yazılmasında *Saadet* gazetesinde Muallim Naci ile başlayan sürecin etkisi olmuştur.

Nigâr Hanım, adı gibi bir feryat çığlığı olan gazelinde; kaderden şikâyet, mutsuzluk ve yalnızlık temalarını son derece samimi bir şekilde mısralara dönüştürmüştür. Hayret Efendi'nin gazetede "Feryâd"ı yayımlamasından sonra esere Nüzhet, Mehmed Esad, Muzaffer, N. Cevâd, Hıfzî, İsmail Safâ ve Muallim Feyzî nazire yazmışlardır. Klasik edebiyatın köklü bir geleneği olan nazirede, model şiirle ölçü, kafiye/redif birliği ve söyleyiş benzerliği esastır. "Feryâd"a yazılan nazirelerde ölçü, redif/kafiye birliği sağlanmıştır. 5 beyitlik zemin şiire, dört şair aynı beyit sayısı ile nazire yazarken Muallim Feyzî 6, İsmail Safâ 11 ve N. Cevâd 12 beyitlik nazireler yazmışlardır. Model şiirle kelime kadrosundaki benzerlikler, hayal ve söyleyiş birliğinin de genellikle sağlandığını gösterir. Uzun olması bakımından N. Cevâd ve İsmail Safâ'nın nazirelerinde şairler farklı hayallere de yer vermişler, bunun sonucu olarak zemin şiirle içerik ortaklığı azalmıştır.

"Feryâd"a yazılan nazirelerde -daha çok- geleneği devam ettirme gayreti görülür. Şairler, yer yer etkili söyleyiş biçimleri bulsalar da hayal derinliği ve zenginliği oluşturamamışlardır.

Kaynaklar

Ay, T. (1934). *Türk Kadın Şairleri*, İstanbul: Universum Matbaası.

Aydın, E. (1999). "Saadet Gazetesindeki Edebî Faaliyet Üzerine Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Bekiroğlu, N. (2011). *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul: Timaş Yayınları.

"Feryâd"ı Böyle Tahmîs Ediyorlar", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 14 Kânunusani 1303.

Hıfzî. "Gazel", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 23 Kânunuevvel 1303.

İsmail Safâ. "Nigâr Hanım'ın Bir Gazeline Nazîre", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 18 Şubat 1303.

Köksal, M. F. (2018). *Sana Benzer Güzel Olmaz - Divan Şiirinde Nazire*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Mehmed Esad. "Feryâd'a İkinci Nazîre". Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 7 Kânunuevvel 1303.

Muallim Feyzî. "[Gazel]". Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 22 Şubat 1303.

Muzaffer. "Nigâr Hanım'ın Gazeline Nazîre", Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 10 Kânunuevvel 1303.

N. Cevâd. "Nazîre". Kısım-1 Edebî, *Saadet*, 16 Kânunuevvel 1303.

Nigâr Hanım-Toplu Şiirleri (2015). Hzl. Refika Altıkulaç Demirdağ, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Nüzhet. “Feryâd’a Nazîre”, Kısım-ı Edebî, *Saadet*, 5 Kânunuevvel 1303.

Ünaydın, R. E. (1972). *Diyorlar Ki...* Hzl. Şemsettin Kutlu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

EK

“Feryâd”ı Böyle Tahmîs Ediyorlar¹⁵

Bildim seni ey dil hele is‘âd edecek yok
Hem hâl-i perîşânımı ersâd edecek yok
Yâ bahtımı olsun bana müfâd edecek yok
Feryâd ki feryâdîma imdâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok

Tutmazdı gam u mihneti bir ân dil-i şeydâ
‘Âlemde bir efsâne gelirdi ana sevdâ
Ser-i kûyunda bulup şimdi belâsın cânâ¹⁶
Te’sîr-i muhabbetle yıkılmış güzel ammâ
Vîrâne dili bir daha âbâd edecek yok

Islâhıma yok çâre ki serdâr-ı cünûnum
Hicrân ile şeb-tâ-be-seher nâle-füzûnum
Ne revâ haşre dek aksın mı sirişk-i hûnum¹⁷
Kes varsa ‘alâkan bana ey tâli’-i dûnum
Sen var iken ‘âlemde beni yâd edecek yok

Ey fahr ile eflâke çeken râyet-i ‘aşkı
Kim buldu cihân içre ‘aceb gâyet-i ‘aşkı
İ‘lâma ne hâcet bize mâhiyyet-i ‘aşkı
Hakkıyla bilir zâr gönül hâlet-i ‘aşkı
Mâhirdir o fende anı üstâd edecek yok

..... yâd ile bir şeb felegin künc-i nihânda
Aglardım hemân bir mehi gördüm ki o ânda¹⁸
Söylerdi şu beyti o da feryâd u figânda
Yâ Rab ne için zâr Nigârı şu cihânda
Nâ-şâd edecek çoksa da bir şâd edecek yok¹⁹

¹⁵ *Saadet*, 14 Kânunusani 1303 (26 Ocak 1888).

¹⁶ Bu mısradaki vezin çıkmamaktadır.

¹⁷ Bu mısradaki vezin çıkmamaktadır.

¹⁸ Bu mısradaki vezin çıkmamaktadır.

¹⁹ Tahmîsin sonunda *Saadet* başlığı altında şu tespit yapılmıştır: “Bu tahmîs bir münekkîd eline düşerse “Feryâd!” çağırır zannederiz. Erbâb-ı dikkat içre elbette buna da bir nazar ihâle eden bulunur!”